

proturječnost ideje kauzaliteta. Preostaje čista svijest kao jedina stvarnost, a njezino ostvarenje ili spoznaja jest prosvjetljenje. → ADVAITA-VE-DĀNTA; MĀDHYAMIKA; ŚAṂKARA; UPANIŠADE

Dj.: *Gauḍapāḍīyākārikā* (*Gauḍapāḍīne strofe*).

Gaunilo (francuski **Gaunilon**), francuski teolog i filozof (kraj X. st. – oko 1083). Redovnik benediktinskoga samostana Marmoutier kraj Toursa, poznat po kritici ontološkoga dokaza Anselma Canterburyjskoga o postojanju Boga. Iz pojma najsavršenijega bića, od kojega se ne može misliti ništa veće, ne može se, prema Gaunilu, zaključiti Božje postojanje. On je dokazivao da bi se takvim postupkom moglo dokazati i postojanje »najsavršenijeg« otoka, jer bi za njegovu egzistenciju bilo dovoljno da ga možemo zamisliti. Time se, prema Gaunilu, prelazi s pojma (mišljeni bitak) k postojanju (realni bitak), što je nedopustivo. Bitak se ne može svesti na pojam, niti se time učiniti temeljem egzistencije. Ako bi bilo tako, »sam svoj uzrok« (*causa sui*) ne bi bio Bog, već pojam. O Gaunilovu prigovoru Anselmovu dokazu raspravlja se do danas. A. Plantinga, u obrani Anselmova dokaza, smatra da se izraz »ono od čega se ništa veće ne može (za)misliti« ne može primijeniti na otok (ili bilo koji drugi predmet) na isti način na koji se može primijeniti na Boga. → DO-KAZI O BOŽJOJ EGZISTENCIJI

Dj.: *Liber pro insipiente*.

Lit.: M. Imbrišević: »Gaunilo's Cogito Argument«, *The Saint Anselm Journal* 5 (2007). – T. A. Losoncy: »Anselm's Response to Gaunilo's Dilemma«, *The New Scholasticism* 56 (1982).

Gauss, Carl Friedrich, njemački matematičar, fizičar i astronom (1777–1855). Nazvan *princeps mathematicorum* zbog temeljnih doprinosa u mnogim područjima matematike i fizike, geodezije, magnetizma, astronomije, optike i dr. Riješio problem konstrukcije pravilnih mnogokuta. Prvi potpuno dokazao osnovni teorem algebre (1799). Utemeljio modernu teoriju brojeva (1801) i zaslužan za prihvaćanje imaginarnih i kompleksnih brojeva (Gaussova ravnina). Razradio teoriju pogrešaka pri mjerenju i otkrio metodu najmanjih kvadrata. Poznata je tzv. Gaussova krivulja u teoriji vjerojatnosti i matematičkoj statistici. Prije N. I. Lobačevskog i J. Bolyaia znao je za mogućnost postojanja tzv. neeuclidskih geometrija. Otkrio postupak za rješavanje sustava linearnih jednadžbi (Gaussov algoritam, 1849). U astronomiji izračunao putanje novootkrivenih asteroida (Caresa 1801. i Palade 1802), u geodeziji mjerio meridijanske stupnjeve i poboljšao dotadašnje geodetske metode. Istraživao zemaljski magneti-

zam. Postavio je apsolutni sustav mjernih jedinica (Gaussov sustav, 1832). → GEOMETRIJA; VJEROJATNOST

Dj.: *Disquisitiones arithmeticae*, 1801. – *Theoria motus corporum coelestium in sectionibus conicis solem ambientium*, 1809. – *Theoria combinationum observationum erroribus minimis obnoxiae*, 1823–28. – *Disquisitiones generales circa superficies curvas*, 1827. – *Untersuchungen über Gegenstände der Höheren Geodäsie I–II*, 1843–47.

Lit.: W. Dunnington: *Gauss: Titan of Science*, 2003. – H. Mania: *Gauß: eine Biographie*, 2009. – H. Wußing: *Carl Friedrich Gauß*, 1973.

Ġazālī, al- (al-Ghazali, puno ime **Abū Hāmid al-Ġazālī**, latinizirano **Algazel**), arapski filozof (1058–1111). Rođen u Tusu, u istočnoj Perziji. Bio je glavni profesor teologije na Nizamiyyi, najuglednijem učilištu u tadašnjem arapskom svijetu, te je stekao ugled i utjecaj u cijelom islamskom svijetu. Premda u osnovi obrazovan u tradiciji islamske teologijske misli, bezobzirno je kritizirao teologiju (napose u vidu dijalektičke obrane religije kakvu je predstavljao *kalām*). Srž njegove kritike *kalāma* može se svesti na to da dijalektička metoda ne može voditi pouzdanju spoznaji, a svojim raspravama može ugroziti čvrstinu vjere u puka, koja se zasniva na predaji. Najviše što je bio spreman priznati dijalektičkoj teologiji jest samo njezino utemeljenje u valjanim polazišnim stajalištima oslo-njenima na objavljene istine. Još nesmiljenija bila je njegova kritika filozofije, koja je glavni predmet njegova djela *Nesuvislost filozofā*, u kojem kao paradigmu filozofskog mišljenja uzima ideje al-Fārābija i Ibn Sīne, kao najznačajnijih predstavnika arapskog aristotelizma, te sve njihove temeljne ideje podvrgava kritičkoj raščlambi. Premda kritički raspoložen prema nekim temeljnim filozofskim postavkama, ipak ne odustaje od kritičke objektivnosti, priznajući doprinos filozofā znanostima kao što su matematika i logika, ističući da njihov nauk u fizici i metafizici sadrži mnogobrojne krivo-vjerne teze, od kojih su – sa stajališta objavljene istine – najpogubnije nauk o vječnosti svijeta, o tome da Bog može poznavati samo univerzalije, te da uskrnuće ne može biti tjelesno. Djelo je nazvano *Nesuvislost filozofā* zato što je al-Ġazālī kritiku filozofskih postavki koje je smatrao oprečnima religijskoj objavi zasnovao na dokazivanju nekoherentnosti filozofskog mišljenja, koje je prema njemu često u sebi proturječno. Analiza njegove kritike filozofā pokazuje da je srž njegova prijepora s njima u dubokoj i nepomirljivoj različitosti u poimanju Boga te – sukladno tomu – Božjega odnosa sa svijetom. Ta se temeljna razlika, iz koje onda proizlaze i razlike u svim oblicima filozofskog

i teološkog nauka, najbolje razabire u prijeporu oko pitanja uzročnosti, kojemu al-Gazālī također posvećuje posebno poglavlje svojega djela. Filozofi svijet vide kao neovisan i samostalan sustav, koji je pojmljiv sâm po sebi i iz sebe zato što njime ravna načelo uzročne nužnosti koja prožima cio svijet i sva zbivanja u njemu. U tom sustavu Bog, kao počelo iz kojega sve proizlazi, funkcionira kao Um po kojem svijet i zbivanja u njem i jesu pojmjliva kao u sebi uzročnošću artikulirani sustav. On, kao počelo i prvi uzrok, u svijetu djeluje posredovanjem drugih uzroka, djelovanje kojih uspostavlja nezaobilazna pravila što se očituju u nužnoj vezi uzroka i učinka. Nasuprot tomu al-Gazālī zastupa okazionalistički svjetonazor, prema kojem u svijetu ne djeluje nužna uzročnost, već Božja slobodna volja. Takva voluntaristička metafizika teologije Boga zapravo poima kao Volju. Iz te razlike u poimanju Boga i njegove uloge u svijetu proizlazi i razlika u epistemologiji. Za filozofe spoznaja nije drugo doli spoznaja postojećega po njegovim uzrocima, a kako je prema aristotelovskom nauku, kojega se drže islamski filozofi koji su predmet al-Gazālījeve kritike, znanje istovjetno znanomu, to znači da je logička struktura umovanja odraz ontološke strukture bitka. Stoga za filozofe pouzdanost znanja proizlazi upravo iz takva odnosa bitka i umovanja. Za al-Gazālīja – za kojega je uzročna nužnost o kojoj govore filozofi tek navika ljudskog uma utemeljena na iskustvu, a ne neotklonivi zakon – pouzdanost znanja proizlazi samo iz objave Božje volje koja ustrojava bitak. I u drugim pitanjima al-Gazālī temeljnim pojmovima pripisuje posve drukčiji sadržaj nego filozofi. Slažući se s njima da je najviše zadovoljstvo u spoznaji Boga, on ističe da ta spoznaja ne može biti puka umska spoznaja, već treba biti spoznaja koja je učinak ljubavi (prema Bogu). Takvoj spoznaji vodi životno iskustvo koje se mora prometnuti u dobro djelo. U tom je smislu religijsko iskustvo najizravnije povezano s etikom. Dok filozofi drže da spoznaja ima vrijednost po sebi, za al-Gazālīja su preduvjet valjane spoznaje dobra djela. Znanje može i treba imati etičku vrijednost, jer moralno valjano postupanje nije moguće bez znanja. Uz to ono mora u čovjeku buditi vrline što vode pripremanju njegove duše za spoznaju Boga. Naposljetku najviša spoznaja jest zapravo mističko otkrivenje (*mu-kāšafa*), za koje u svojem najopsežnijem (i u islamskom svijetu najutjecajnijem) djelu *Oživljenje religijskih znanosti* al-Gazālī kaže da je »nutarnje znanje, koje je svrha svih znanja«.

→ ISLAMSKA (ARAPSKO-ISLAMSKA) FILOZOFIJA; KALĀM Da. B.

Dj.: *Huġġat al-haq (Dokazi istine) – Ihya' 'ulūm ad-dīn (Oživljenje religijskih znanosti) – Maqāsid al-falāsifa (Namjere filozofā) – Miḥakk an-naẓar fī'l mantiq (Osnova logičkih dokaza) – Munqid min ad-dalāl (Izbavljenje od zablude) – Tahāfut al-falāsifa (Nesuvistlost filozofā, 1993).*

Lit.: D. Bučan: *Al-Gazali i Ibn Rušd: mišljenje u svjetlosti vjere i razuma*, 1991. – F. Jabre: *La notion de certitude selon Ghazali*, 1998. – M. Wittingham: *Al-Ghazali and the Qur'an: One Book, Many Meanings*, 2007. – M. Zakzouk: *Ghazali und Descartes: ein philosophischer Vergleich*, 2005. – M. H. Zuberi: *Aristotle and Al-Ghazali*, 1992.

Geach, Peter Thomas, britanski filozof (1916). Profesor na sveučilištima u Birminghamu (1951–66) i Leedsu (1966–81), član Britanske akademije (od 1965), autor utjecajnih radova iz logike, filozofije jezika, metafizike i filozofije religije. Među njegovim logičkim i metafizičkim teorijama ističe se ona o relativnom identitetu: *a* može biti isto *F* kao i *b* a da nije i isto *G*, iako i *a* i *b* jesu *G*. Poznat je i po kritici ekspresivizma u etici (tzv. Frege-Geach problem): pretpostavi li se da je iznošenje moralnih sudova samo izražavanje emocija, problem je u tome što se rečenica koja navodno izražava emociju (npr. »Laganje je pogrešno«) može javiti u kontekstu u kojem ne izražava emociju (npr. ako se javi u »Ako je laganje pogrešno, onda je navođenje drugih da lažu također pogrešno«), iako bi u oba konteksta trebala imati isto značenje. Geacha se katkad svrstava među tzv. analitičke tomiste, budući da je sadržaj katoličke filozofske tradicije, osobito misao Tome Akvinskoga, pokušao povezivati s metodama analitičke filozofije. → IDENTITET

Dj.: *Mental Acts: Their Content and Their Objects*, 1957. – *Reference and Generality: An Examination of Some Medieval and Modern Theories*, 1962. – *God and the Soul*, 1969. – *Logic Matters*, 1972. – *The Virtues*, 1977. – *Truth, Love, and Immortality: An Introduction to McTaggart's Philosophy*, 1979. – *Truth and Hope*, 1998.

Lit.: L. Gormally (ur.): *Moral Truth and Moral Tradition: Essays in Honour of Peter Geach and Elisabeth Anscombe*, 1994. – H. A. Lewis (ur.): *Peter Geach: Philosophical Encounters*, 1991.

Gehlen, Arnold, njemački filozof i sociolog (1904–1976). Uz M. Schelera i H. Plessnera, glavni predstavnik filozofske antropologije XX. st. Studirao u Leipzigu te bio profesor u Leipzigu, Königsbergu, Beču, Speyeru i Aachenu. Pod snažnim utjecajem njemačkog idealizma, posebice J. G. Fichtea, njemačke romantike (J. G. Hamann) i filozofije života A. Schopenhauera, F. Nietzschea i H. Bergsona ubrzo je prihvatio neovitalističke ideje H. Driescha. Dok Scheler promatra čovjeka kao »biće distance«, a Plessner mu pripisuje »ekstremnu poziciju